

Heraldiska bin

AV BENGT AF KLINTBERG

NÄR KOMMERSERÅDET Carl Peter Klintberg år 1820 adlades med namnet af Klintberg och följande år introducerades på Riddarhuset, var ett av hans åligganden att i samråd med riddarhusheraldikern utforma den vapensköld som nu hänger i Riddarhussalen. Resultatet blev en sköld med två små insekter, betydligt oansenligare än de lejon, gripar och björnar som man finner på de gamla krigarätternas vapensköldar. Carl Peter af Klintberg valde att placera två gyllene bin upptill på skölden och ett musselskal nertill.

Hans sonson, min farfars far Ludvig Ferdinand af Klintberg, lät måla vapnet ovanför den öppna spisen på släktgården Vretaberg. Där finns det fortfarande till beskådande för hans efterlevande, som i dag uppgår till närmare trehundra personer. Redan som barn undrade jag över binas och musselskalets betydelse. I den här artikeln försöker jag reda ut hur det kom sig att vapenskölden fick det utseende den fick.

Det musselskal som är placerat i sköldens nedre del är inte lika ovanligt i heraldiska sammanhang som bina. Det förekommer på flera svenska adelssköldar från 1600- och 1700-talen, t.ex. Fitinghoff (introducerad 1634), Bosin (1654), Funck (1672), Celsing (1719), von Christerson (1720), af Forselles (1775), af Petersens (1776), af Sandeberg (1776) och af Donner (1777). Även Sven Hedin, den siste som adlades i Sverige (1902), hade ett musselskal på sin vapensköld.

Den mussla som har letat sig in i den europeiska adelns heraldik är pilgrimsmusslan (*Pecten jacobaeus*). Sitt latinska namn har den efter aposteln Jakob, som enligt legenden missionerade i Spanien och blev föremål för en intensiv kult där. Hans kyrka i Santiago (= Sankt Jakob) de Compostela vid Atlantkusten var under medeltiden den mest besökta vallfartsorten efter Jerusalem och Rom och besöks än i dag av otaliga pilgrimer. Sankt Jakob brukar avbildas med hatt på huvudet och ett musselskal i handen. Bakgrunden till dessa attribut är att pilgrimerna brukade ta

med sig ett skal av musslan hem som ett minne av vallfarten.

Pilgrimsmusslan har alltså ursprungligen fört tankarna till de pilgrimsvandringar som företogs av fromma kristna. Med tiden har symboliken vidgats till att omfatta även andra former av resande och samfärdsel. Det är alltså ingen tillfällighet att vi finner den på Sven Hedins vapensköld. I heraldiken förekommer den ibland med den rundade delen vänd uppåt, liksom på logotypen för oljebolaget Shell. Oftare är dock musselskalets fäste upptill och rundningen nertill.

Bina är inte lika vanliga i heraldiska sammanhang som musselskalen. Ett känt utomsvenskt exempel är den lågadliga korsikanska ätten Buonaparte, för vilken bina symboliserade ordningssinne och flit. Det är känt att vapnet användes av Napoleon under exilen på Elba.

Den absolut vanligaste tolkningen av binas heraldiska betydelse är att de representerar flit. Även i ordspråk och talesätt framhävs just denna egenskap: i Sverige säger vi »flitig som ett bi«, vilket i engelskan motsvaras av »busy as a bee«. Tyskarna talar om »Bienenfleiss«, biflit. Antagligen har kommerserådet Carl Peter af Klintberg varit medveten om symboliken. I Svenskt Biografiskt Lexikon kan man läsa att han var »känd för flit och arbetsamhet«.

När jag letade efter bin på svenska adelsköldar, fann jag att min stamfar inte var först. Före honom hade två ätter valt dessa insekter. Och inte nog med det, båda föregångarna hade kombinationen bin och musselskal på sina sköldar.

Den framstående finansmannen Johan Westerman, Gustav III:s handels- och finansminister, adlades 1768 och introducerades 1774. Tre år senare, 1777, upphöjdes han i friherrlig och 1812 i grevlig värdighet. Hans namn som adelsman blev Liljencrantz.

De friherrliga och grevliga ätterna Liljencrantz vapen är identiskt lika. Som framgår av illustrationen finns där inte bara ett fält med tre bin och ett annat med tre musselskal (av

vilka det tredje i båda fallen är delvis skymt av hjärtskölden i centrum). Där ingår även andra heraldiska element som en adelskrona, tre metkrokar, en krönt nyckel och – som en anspelning på förleden »Lilje-« i namnet – en fransk lilja.

Sjutton år före Johan Liljencrantz, 1751, adlades en av 1700-talets främsta industriidkare, Jonas Alströmer, vars namn före adlandet var Jonas Alström. Förleden i namnet anspelar på hans födelsestad Alingsås. Den adliga ätten Alströmer utlocknade på svärdssidan redan 1786, men den friherrliga som utgår från Jonas Alströmers båda söner Patrick och Claes fortlever med samma vapen. Man hade kunnat tänka sig att Jonas Alströmer skulle ha valt ett får som heraldiskt djur, han var en föregångsman för fåraveln i Sverige. Eller varför inte en potatisplanta, eftersom han var den förste i Sverige som odlade potatis i större skala (genombrottet för odlingen kom dock först efter hans död). Men han valde alltså bina, väl medveten om deras heraldiska innebörd som symbol för flit och företaganda.

Vad förenar dessa tre personer? Svaret är: de hade alla anknytning till Kommerskollegium, det statliga ämbetsverket för handel och näringsliv, och de utnämndes alla till kommerseråd. Jonas Alströmer stod i ständig kontakt med kollegiet i Stockholm och utgav genom dess försorg sina skrifter om färskötsel och potatisodling. Johan Liljencrantz avslutade 1789–1812 sin karriär som president för Kommerskollegium. Carl Peter af Klintberg arbetade under större delen av sitt liv på Kommerskollegium och blev även han under sina sista levnadsår (1824–26) dess president.

Det troliga är att både Johan Liljencrantz och Carl Peter af Klintberg medvetet anslöt sig till Jonas Alströmers val av heraldiska symboler. Med tanke på deras gemensamma bakgrund måste bina ha stått inte bara för flit i största allmänhet, utan för industri och företagsamhet. Liksom bina drog honung till kupan, drog de tidiga industrialisterna genom sin modernisering av näringarna rikedom till landet.

Adliga ätten nr 1938 Alströmer, adlad 1751, introducerad 1752, utslöcknad 1786.

Friherrliga ätten nr 297 Liljencrantz, adlad 1768, introducerad 1774, upphöjd i friherrlig värdighet 1777.

Adliga ätten nr 2285 af Klintberg, adlad 1820, introducerad 1821.

Utformningen av den af Klintbergska vapenskölden ligger så nära den Alströmerska att den nästan framstår som en dubbling. De två gyllene bina är desamma, de två mussel-skalen har blivit ett enda, större, i samma färger. Till och med de vågformiga diagonala skurorna återkommer, fastän de inte har någon heraldisk funktion i af Klintberg-vapnet. I Jonas Alströmers vapen åskådliggör de parallella vågorna den »ström» som döljer sig i namnet Alströmer.

Men det är inte bara Kommerskollegium som förenar de tre männen. Det har också funnits band på det privata planet. Johan Liljencrantz och Carl Peter af Klintberg hade båda vuxit upp i Gävle, där den förres far Anders Westerman (1672–1739) var prost. Johan Liljencrantz (1730–1815) var obetydligt äldre än den senares far Jacob Klintberg (1737–1798), som var borgare i samma stad och drev ett färgeri. Sannolikheten är stor för att de kände varandra. Under alla förhållanden måste Jacob Klintberg ha hört berättelser om den kände finansmannen som han kunde vidarebefordra till sonen.

Ett annat, starkare band förenade Carl Peter af Klintberg med Jonas Alströmer. Hans mor, Anna Christina Nystedt, var nämligen född i Alingsås och personligen bekant med den man som förvandlade en sömning småstad till en för sin tid modern industriort.

Det som fick Jonas Alströmer att satsa sina krafter på att bygga upp ett manufakturverk i hemstaden var erfarenheter från England. Han hade i unga år etablerat sig som skepps-

klarare och köpman i London och där kommit i kontakt med en textilindustri som saknade motsvarighet i Sverige, där den textila produktionen ännu bedrevs i hemmen. År 1724 återvände han till Sverige och födelsestaden Alingsås för att starta färavel och ylleproduktion i stor skala. Han igångsatte flera väverier, ett tobaksspinneri och ett silkesfärgeri och tog in skickliga textilarbetare från utlandet.

Jonas Alströmers viktigaste medarbetare var en engelsman vid namn Stephen Bennet. Han fanns ombord på det fartyg som en oktober natt 1723 avlöpte från Amsterdam, fulllastat med maskiner och råvaror. Det var en last som måste smugglas ut, eftersom de ledande industriländerna slog vakt om den nya teknologin genom exportförbud. När Stephen Bennet kom till Alingsås medförde han fru och en fem-årig son, Robert. Den 7 augusti 1746 gifte sig sidenfärgarmästaren Robert Bennet och den 20-åriga Anna Christina Nystedt i Alingsås.

Genom att Jonas Alströmer vistades stora delar av året i Stockholm blev det Stephen Bennet som fick leda det dagliga arbetet på manufakturverket. Han hade emellertid blivit intresserad av att utveckla den svenska linodlingen och flyttade så småningom till den lilla byn Flor i södra Hälsingland där han övertog skötseln av ett linneväveri. Robert och hans hustru flyttade efter, men deras mål var att starta ett färgeri i Gävle.

Robert Bennets tillvaro som färgarmästare i Gävle blev inte lång, han dog 1762 vid 44 års ålder. Hans änka var då 36 år. Hon gifte om sig

med den elva år yngre färgaren Jacob Klintberg, född i Skåne, som alltså samtidigt gifte sig till ett färgeri. De fick fem barn, av vilka två söner uppnådde vuxen ålder. Den äldre av dem var Carl Peter Klintberg. Det ligger nära till hands att tro att samtalen i hemmet ofta kom in på den dominerande gestalten i moderns värld under hela uppväxten, den iderike Jonas Alströmer. När Carl Peter år 1821 valde sina gyllene bin var det inte bara för att följa traditionen i Kommerskollegium, det kan också ses som en hyllning till den man som gripit in i hans mors liv på ett avgörande sätt.

Om Carl Peter af Klintberg kan man dessutom nämna att han finns med som en fotnot i den svenska litteraturhistorien, fast kanske inte på det sätt som hans ättlingar hade kunnat önska. Hans son Wilhelm hörde till de ynglingar som ingick i Carl Jonas Love Almqvists Manhemsförbund. Almqvists religiösa budskap gjorde Wilhelm så exalterad att han för en tid blev sinnesrubbad. Fadern gav Almqvist skulden, och denne försökte rentvå sig genom att författa *Handlingar till upplysning i Manhemsförbundets historia*. Wilhelm Klintbergs öde har ansetts gå igen i Almqvists roman *Amorina*. ☞

*Bengt af Klintberg är fil.dr,
professor och författare.*